

W mojej psychice myśli zawsze były silnie zabarwione emocjonalnie

Profesor Czesław Znamierowski był wybitnym filozofem, prawnikiem, socjologiem i tłumaczem. Ogłosił blisko dwieście prac własnych i edytorskich. Pierwszy wprowadził wyróżnienie zbiorowości i grupy społecznej, a „naród” określił jako „społeczność”. W 1965 r. Senat Uniwersytetu Adama Mickiewicza w Poznaniu ofiarował mu tytuł doktora honoris causa.

Czesław Znamierowski urodził się 8 maja 1888 r. w Warszawie. W 1904 r. ukończył w Warszawie sześć klas Szkoły Realnej. Świadectwo dojrzałości uzyskał w 1905 r. w gimnazjum filologicznym w Jełatmie, w Rosji. Następnie rozpoczął studia filozoficzne na Uniwersytecie Lipskim. W 1906 r. wyjechał do Petersburga, gdzie na miejscowym uniwersytecie studiował filozofię i historię. Po roku wrócił do Lipska, w którym kontynuował studia filozoficzne oraz rozpoczął studia z zakresu matematyki i fizyki. W 1909 r. wyjechał do Berlina i Monachium. Na tamtejszych uniwersytetach zgłębiał psychologię, socjologię, ekonomikę i prawo. W 1912 r., po przedstawieniu pracy dysercyjnej O pojęciu prawdy w pragmatyzmie, uzyskał doktorat z filozofii na Uniwersytecie w Bazylei. W tym samym roku wrócił do Warszawy. Do momentu wybuchu pierwszej wojny światowej oraz w jej trakcie pracował naukowo, zajmując się głównie problemami filozofii religii. Swoje artykuły publikował w „Przeglądzie Filozoficznym”. Od 1914 r. pracował jako nauczyciel propedeutyki filozofii i matematyki w warszawskich szkołach średnich oraz należał do Stronnictwa Niezawisłości Narodowej.

W 1919 r. podjął studia prawnicze na Uniwersytecie Poznańskim. Zakończył je w 1922 r. obroną doktoratu na podstawie dysertacji Psychologizyczna teoria prawa. Następnie objął funkcję zastępcy profesora Katedry Filozofii i Teorii Prawa na Wydziale Prawno-Ekonomicznym. W 1924 r. przedłożył – uważaną za przełomowy moment jego twórczości – rozprawę habilitacyjną Podstawowe pojęcia teorii prawa. Układ prawny i norma prawna (1924) oraz uzyskał tytuł profesora nadzwyczajnego Uniwersytetu Poznańskiego. Zainteresował się nauką o państwie. Poświęcił jej takie prace, jak: Elita i demokracja (1928), Prolegomena do nauki o państwie (1930) oraz Wiadomości elementarne o państwie (1934), w których jako pierwszy wprowadził wyróżnienie zbiorowości i grupy społecznej, a „naród” określił jako „społeczność”. W latach 1925-37 wspólnie z prof. J.S. Bystroniem prowadził dział socjologiczny w „Ruchu Prawniczym, Ekonomicznym i Socjologicznym”, na łamach którego ogłaszał liczne recenzje i przekłady. W 1934 r. otrzymał tytuł profesora zwyczajnego Uniwersytetu Poznańskiego. Został też członkiem Towarzystwa Naukowego Warszawskiego, a rok później – członkiem Międzynarodowego Instytutu Filozofii Prawa i Socjologii Prawniczej. Od 1925 r. należał również do Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk.

Niemal od początku swej działalności uniwersyteckiej angażował się w dyskusję nad programem naprawy studiów prawniczych, a w 1938 r. ogłosił pracę O naprawie studiów prawniczych, postulując w niej konieczność reform mających przywrócić tym studiom odpowiednio wysoki poziom.

Za antyniemiecką działalność pisarską, w październiku 1939 r. gestapo wydało nakaz aresztowania uczonego. W porę ostrzeżony wyjechał wraz z rodziną do Generalnego Gubernatorstwa. Do 1940 r. przebywał w Warszawie, a następnie w posiadłości Zamoyskich

w Kozłówce w powiecie lubartowskim. Tutaj pracował jako nauczyciel domowy oraz wykładał w miejscowej szkole matematykę, fizykę i łacinę. W 1943 r. przeniósł się do Puław. Do połowy 1944 r. w Państwowym Instytucie Nauk Gospodarstwa Wiejskiego kierował poradnią psychotechniczną. Następnie wyjechał do Bystrej Podhalańskiej, gdzie zastało go wyzwolenie.

Po zakończeniu drugiej wojny światowej powrócił do Poznania i objął dawną katedrę, przemianowaną na Katedrę Teorii Państwa i Prawa. Ogłaszał artykuły z dziedziny socjologii, etyki i filozofii oraz teorii prawa na łamach „Myśli Współczesnej”, „Państwa i Prawa” oraz „Życia Nauki”. W 1946 r. wziął udział w międzynarodowym posiedzeniu w Luksemburgu, na którym powstało Towarzystwo Przyjaciół Organizacji Narodów Zjednoczonych. W 1948 r. został wybrany na członka-korespondenta Polskiej Akademii Umiejętności.

Kontynuowanie pracy naukowej uniemożliwili mu marksiści. Wykłady i prace jego autorstwa nie spełniały bowiem założeń marksistowskich, a zajmująca go socjologia została uznana za „naukę burżuazyjną”. Uczony oddał się pracy translatorskiej, zwłaszcza klasycznych dzieł filozofii angielskiej. Przetłumaczył m.in. takie prace, jak: Traktat o naturze ludzkiej D. Hume’a, Wstęp do matematyki B. Russella, Eseje F. Bacona, System logiki J. S. Milla, Historia filozofii B.A.G. Fullera.

Prace profesora Czesława Znamierowskiego zaczęły ukazywać się dopiero po odwilży październikowej. W 1957 r. wydano m.in. Oceny i normy. W pracy tej oraz w artykułach Naczelna norma moralna i jej pochodne i Z abecadła prawoznawcy uczony sformułował teorię „życzliwości powszechnej”, której postawę kształtuje się na czterech przykazaniach:

Każdy człowiek winien w granicach swej możliwości: po pierwsze – powstrzymać się od działania wszelkiego, które przyczynia komuś cierpienia; po drugie – czynnie zmniejszać sumę cierpień innych ludzi; po trzecie – powstrzymać się od wszelkiego działania, które nie pozwala powstawać cudzym radościom; po czwarte – czynnie zwiększać sumę zadowolenia innych ludzi.

W 1960 r. profesor został przeniesiony na emeryturę. Nadal wiele publikował, dawał odczyty, angażował się w socjologiczne badania terenowe. W 1964 r. ogłosił kolejną ze swych prac podstawowych Rozważania wstępne do nauki o moralności i prawie, w której stwierdzał, że:

Życzliwość jest naprawdę powszechna dopiero wtedy, gdy w niej wyraźna jest świadomość, iż jej przedmiotem jest każdy człowiek, gdziekolwiek by się znajdował na powierzchni ziemi.

Liczba prac własnych i edytorskich ogłoszonych przez profesora Czesława Znamierowskiego sięga blisko dwustu, nie licząc kilkudziesięciu pozycji o charakterze publicystycznym. W 1965 r. Senat Uniwersytetu Adama Mickiewicza w Poznaniu nadał mu tytuł doktora honoris causa, a uroczysta promocja odbyła się 18 kwietnia 1966 r.

Profesor zmarł w Poznaniu 26 września 1967 r. po długiej chorobie. Pochowany został na Cmentarzu Powązkowskim w Warszawie.

W 1988 r., w stulecie urodzin profesora, ukazała się napisana na początku lat sześćdziesiątych Szkoła prawa. Rozważania o państwie. Uczony zawarł w niej gruntowne przemyślenia dotyczące demokracji i ustroju demokratycznego, którego warunkiem było dlań głębokie nasycenie jej „życzliwością powszechną”:

Tylko życzliwość powszechna przystosowuje człowieka wewnątrznie do ustroju demokratycznego, to znaczy: sprawia, że on nie pod naciskiem faktów dziejowych, lecz z głębi duszy uznaje, iż w zbiorowości dzieje się najlepiej dla wszystkich jej członków, gdy są oni równi w swoich prawach, wolni i duchowo zbratani. I taki właśnie człowiek - ożywiony naprawdę życzliwością powszechną - ma rzetelną postawę demokratyczną.

Opracowano na podstawie:

1. Krzysztof Pol, Profesor Czesław Znamierowski [na:] http://new-arch.rp.pl/artyku/325950_Czeslaw_Znamierowski.html;
2. Tadeusz Tulibacki, Wspomnienie (1888-1967). Prof. dr. hab. Czesław Znamierowski [w:] „Gazeta Wyborcza” 27 września 2010 r., s. 11.

